

προθετικότητα, παράλογο. Τὸ τρίτο πέντε κεφάλαια μὲ κατηγορίες εἰδικὰ τοῦ φανταστικοῦ.

Μετὰ τὸν ἐπίλογο, ποὺ εὖστοχα συνοψίζει τὶς θέσεις τοῦ βιβλίου, τριάντα περίπου σελίδες περιλαμβάνουν πίνακες: τῶν χωρίων τοῦ Πλάτωνα, τοῦ Ἀριστοτέλη, τοῦ Πλωτίνου, τοῦ Πρόκλου· ἐννοιῶν, ὅρων ἐλληνικῶν καὶ εἴκοσι μιὰ ἐπιπλέον σελίδες βιβλιογραφίας μὲ ἐνδείξεις τῶν σελίδων ἀναφορᾶς στὰ βιβλία.

Ἀθῆναι

Ἄννα Κελεσίδου

Carol C. Gould and Mark W. Wartofsky (Edit.), *Women and Philosophy. Toward a theory of liberation*, New York 1980, 364 σελ.

Ὅταν ὁ Πλάτων ὑποστηρίζει, στὴν *Πολιτεία* (451 c sqq.) ὅτι οἱ γυναῖκες μποροῦν νὰ ἀσκηθοῦν ἐξίσου καλὰ ὥπως οἱ ἄνδρες γιὰ νὰ γίνουν φιλόσοφοι- βασιλεῖς υἱοθετοῦσε σὲ κάποιο βαθμὸ κάτι ποὺ σήμερα θὰ ὀνομάζαμε ριζοσπαστικὴ φεμινιστικὴ θέση. Ὁ φεμινισμὸς τοῦ Πλάτωνα εἶναι ἀκόμη ἀντικείμενο ὀξείας διαμάχης. Ὅποιαδῆποτε κι ἂν εἶναι ἡ τελικὴ λύση (ἂν θὰ ὑπάρξει ποτὲ τέτοια) στὸ θέμα αὐτό, εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι ὁ Πλάτων ἀνέλαβε καὶ προχώρησε σὲ μιὰ φιλοσοφικὴ ἀνάλυση τοῦ ρόλου τῆς γυναίκας στὸ πλαίσιο τῆς πολιτικῆς ἡγεσίας στὴν ἰδανικὴ του πολιτεία. Συγκεκριμένα, δὲν συνιστοῦσε ἀπλὰ σὰν ἐπιθυμητὴ τὴν ἀναγνώριση τῶν γυναικῶν ὡς καταρχὴν ἐξίσου ἱκανῶν νὰ κυβερνοῦν. Ἔδινε ἓνα φιλοσοφικὸ ἐπιχείρημα ζητώντας ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ μιὰ ἀπόδειξη περὶ τοῦ ἐναντίου. Σὲ κάποιο βαθμὸ ἡ προβληματικὴ στὸ γυναικεῖο ζήτημα ἦταν γιὰ πρώτη φορὰ τὸ ἀντικείμενο φιλοσοφικῆς ἐξέτασης καὶ ἐπιχειρηματολογίας. Μετὰ τὸν Πλάτωνα ἡ φιλοσοφία ἀπέφυγε τὸ θέμα αὐτό· πράγματι, πολὺ λίγοι φιλόσοφοι καταπιάστηκαν μὲ φεμινιστικὲς ἀναζητήσεις καὶ ἀκόμη πιὸ λίγοι ἐμφανίζονται ὡς ὑποστηρικτὲς φεμινιστικῶν σκοπῶν.

Τὸ *Women and Philosophy*, μιὰ ἀνθολογία ποὺ τὴ σύνταξή της ἐπιμελήθηκαν ἡ Carol Gould καὶ ὁ Max Wartofsky καὶ δημοσιεύθηκε στὶς ΗΠΑ, σκοπεύει, ἀνάμεσα στὰ ἄλλα, νὰ δείξει ὅτι ἡ φιλοσοφία, σὰν ἀνάλυση καὶ κριτικὴ τῶν θεωριῶν ποὺ ἔχουν προταθεῖ, μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ ἀναλάβει τὴν ἐρευνα τῶν προβλημάτων καὶ ἀντιλήψεων ποὺ ἀνακύπτουν στὸ κίνημα γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν γυναικῶν. Ὅπως πειστικὰ ὑποστηρίζει στὸ ἄρθρο τῆς ἡ Gould, τὸ γυναικεῖο ζήτημα εἶναι ἓνα φιλοσοφικὸ πρόβλημα ποὺ ἀφορᾷ μιὰν «ὄχι οὐσιοκρατικὴ» (essentialist) ἀλλὰ κριτικὴ ἀντίληψη τῆς καθαυτοῦ φιλοσοφίας. Προτείνεται μιὰ «ἐναλλακτικὴ θεώρηση τοῦ

φιλοσοφικοῦ πεδίου» ποὺ συνδέει τὸν κόσμον τῶν ἀφηρημένων καὶ καθολικῶν ἰδεῶν μὲ «ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς» καὶ «κοινωνικὰ πρακτικὰ προβλήματα» (σ. 3). Ἡ ἄποψη αὕτη δὲν εἶναι καινούργια — ὑποστηρικτὲς τῆς βρίσκει κανεῖς σ' ἓνα εὐρὺ φάσμα *φιλοσοφιῶν* ἀπὸ τὸν Πλάτωνα μέχρι τὸν Μάρξ— ἀλλὰ δὲν ἔχει τόσο πολὺ ἐπισημανθεῖ ἢ υἱοθετηθεῖ ὅπως ἡ παραδοσιακὴ ἀντίληψη τῶν στόχων τῆς φιλοσοφίας. Ἡ ἐπικράτηση τῆς παραδοσιακῆς ἄποψης ἐξηγεῖ μερικῶς *τὴν ἀποχὴ τῆς φιλοσοφίας* ἀπὸ τὴν ἔρευνα συγκεκριμένων ἱστορικοκοινωνικῶν προβλημάτων, ὅπως τὸ γυναικεῖο ζήτημα. Αὕτη ἀφέθηκε στοὺς ἱστορικοὺς καὶ κοινωνιολόγους. Ἄν ὅμως υἱοθετήσουμε μιὰ ἐναλλακτικὴ ἀντίληψη τῆς καθολικότητος — ἃς τὴν ποῦμε «συγκεκριμένη (concrete) καθολικότητα» σύμφωνα μὲ τὴν Ἑγελιανή - Μαρξιστικὴ διαλεκτικὴ παράδοση— τότε ἡ «καθολικιστικὴ» προβληματικὴ τῆς φιλοσοφίας μπορεῖ νὰ ἐπεκταθεῖ ἀποτελεσματικὰ σὲ προβλήματα τέτοια ὅπως εἶναι τὸ γυναικεῖο, ποὺ παίρνει τότε ἄλλη μορφή μὲ τὴ φιλοσοφικὴ προσέγγιση. Ἔτσι ὑπάρχουν δύο κρίσιμες κατευθυντήριες γραμμὲς ποὺ εἰσηγεῖται *ἔνθεομα* ἢ Gould στὸ ἄρθρο τῆς καὶ ποὺ εἶναι κατάλληλα διαλεκτικὰ συσχετισμένες, δηλ. «ἡ ὀρθὴ φιλοσοφικὴ προσέγγιση» στὸ γυναικεῖο ζήτημα καὶ ἡ φύση τοῦ ζητήματος ὑπὸ τὸ φῶς τῆς προσέγγισης αὐτῆς. Γιὰ τὴν Gould τὸ πρόβλημα τελικὰ ἔγκειται στὸ πῶς μπορεῖ νὰ κατανοήσουμε σὲ βάθος καὶ νὰ ἀλλάξουμε τὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς τῆς γυναίκας στὴν κοινωνία (σ. 6). Τὸ γυναικεῖο ζήτημα δὲν βρίσκεται στὴν ἀφηρημένη «φύση» τῶν γυναικῶν, ἀλλὰ στὴν καθημερινὴ ζωὴ, καὶ ἡ φιλοσοφία μπορεῖ νὰ συμβάλει σημαντικὰ στὸ νὰ φωτίσει καὶ νὰ μεταρρυθμίσει αὕτη τὴ ζωὴ.

Τὰ ἄρθρα τῆς ἀνθολογίας εἶναι ὅλα γραμμένα ἀπὸ φιλοσόφους (μὲ ἐξαίρεση ἓνα φιλόλογο), ἄνδρες καὶ γυναῖκες, καθηγητὲς φιλοσοφίας Ἀμερικανικῶν Πανεπιστημίων. Χωρὶς ἐξαίρεση ὅλοι τοὺς προσπαθοῦν νὰ ρίξουν κάποιο φῶς στὴ μιὰ ἢ τὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ γυναικείου ζητήματος. Ἡ θεματικὴ τοὺς κυμαίνεται ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ κριτικὴ (π.χ. οἱ ἀπόψεις τοῦ Πλάτωνα γιὰ τὴ γυναῖκα, θεωρίες περὶ διαφορῶν τῶν δύο φύλων, sexism γύρω στὸ 1920, κ.ἄ.) μέχρι τὴν κριτικὴ σύγχρονων φιλοσοφικῶν προβλημάτων (π.χ. ἡ ἀπελευθέρωση τῆς γυναίκας, ἡ ἐκμετάλλευση, ὁ ἀλτρουισμὸς καὶ ἡ καταπίεση τῆς γυναίκας, οἱ ἀντιδράσεις στὸ γυναικεῖο κίνημα, κ.ἄ.) καὶ στὸ τέλος ἀγγίζει καὶ πρακτικὰ προβλήματα, μὲ προτάσεις ποὺ ἀφοροῦν κανονισμοὺς προσλήψεων, ἴσες εὐκαιρίες, μονιμοποίηση Καθηγητριῶν, ἐκτρώσεις κ.ἄ. Προφανῶς, ἐπανεξετάζονται οἱ περισσότερες σύγχρονες διαμάχες καὶ ἡ προσεκτικὴ ἀναλυτικὴ προσέγγιση πολλῶν θεμάτων κάνει τὰ ἄρθρα χρήσιμα σὲ ἐπίπεδο διαπολιτιστικό. Οἱ Ἑλληνίδες καὶ οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι ἔχουν νὰ ὠφεληθοῦν ἀπὸ τὸ διάβασμα τῶν ἁρθρῶν αὐτῶν. Ἴσως τότε καὶ οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες διάδοχοι τοῦ Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλη ἐπαναφέρουν

στὸ φιλοσοφικὸ προσκήνιο τῇ συζήτηση γύρω ἀπὸ τὸ αἰωρούμενο στὸν Ἑλλαδικὸ χῶρο γυναικεῖο ζήτημα.

Ἀθῆναι

Ἄννα Ρουσέτου-Κακούλλου

Ἰσταν Πάις, *Ἡ ἐλληνικὴ φιλοσοφία*. Ἐκδ. Γκόντολαρ — Βουδαπέστη 1982, 650 σελ.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1983 στὴν Οὐγγαρία κυκλοφόρησε ἓνα θαυμάσιο βιβλίο, κομψὸ σὲ ἐμφάνιση καὶ μὲ τεράστια ἐκδοτικὴ ἐπιτυχία: *Ἡ Ἑλληνικὴ Φιλοσοφία*, τοῦ Ἰσταν Πάις, διδάκτορα φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν, ποὺ ἐργάζεται στὸ Πανεπιστήμιο Eötvös Lóránd, στὴν ἔδρα φιλοσοφίας, ὡς ὑφηγητῆς.

Ἡ ἔδρα φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βουδαπέστης ἐκδίδει τὸ μοναδικὸ στὴν Οὐγγαρία φιλοσοφικὸ περιοδικὸ τὰ «Χρονικά» (Annales Sectio Philosophica sociologica), ὅπου Οὐγγροι συγγραφεῖς, φιλόσοφοι, ἱστορικοί, κοινωνιολόγοι, αἰσθητικοί κτλ. δημοσιεύουν μελέτες τοὺς σὲ ξένες γλῶσσες, στὰ γερμανικά, ἀγγλικά, γαλλικά, ἰταλικά καὶ ρώσσια. Ἐκδότης τῶν «Χρονικῶν» εἶναι ὁ Ἰσταν Πάις. Ἡ ἔκδοση γίνεται στὰ πλαίσια τῶν διεθνῶν ἐπιστημονικῶν ἀνταλλαγῶν καὶ κάνει γνωστὰ στὶς διεθνεῖς γλῶσσες τὰ ἀποτελέσματα τῶν Οὐγγρων ἐρευνητῶν. Πολλὲς καὶ διάφορες χῶρες τοῦ κόσμου, ἀνάμεσά τοὺς καὶ ἡ Ἑλλάδα, τὸ ἀνταλλάσσουν μὲ δικά τοὺς περιοδικά.

Ὁ Ἰσταν Πάις εἶναι ὁ πρῶτος στὴ χώρα τοῦ ποὺ ἔγραψε ἓνα αὐτοτελὲς καὶ λεπτομερειακὸ ἔργο γιὰ τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ φιλοσοφία, τὶς ἀθάνατες ἀξίες τῆς ὁποίας κάνει γνωστὲς στὸ οὐγγρικὸ κοινό. Ἡ πρωτοβουλία τοῦ ἀπὸ πολλὰς πλευρὲς εἶναι πρωτότυπη καὶ σημαντικὴ. Πρῶτα ἀπ' ὅλα γιὰ τὶς βάσεις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ καὶ παγκόσμιου πολιτισμοῦ ἄμεσα τὶς βάλανε οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες· χωρὶς αὐτοὺς δὲν θὰ εἴχαμε τὴν σημερινὴ σύγχρονη κοινωνία, ἐπιστήμη, φιλοσοφία καὶ τέχνη. Ἀπ' τὴν ἄλλη πλευρά, τὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων δὲν εἶναι μονάχα προϊόν τοῦ παρελθόντος· στὴν σημερινή μας ζωὴ καὶ σκέψη παίρνει ἐνεργό, δραστήριο μέρος, πολλὰς φορὲς τὴν γονιμοποιεῖ. Τέλος, ἡ πρωτοβουλία τοῦ Ἰσταν Πάις ἔχει σημασία καὶ γιὰ τὸν ἐξῆς λόγο: Ἐπὶ δεκαετίες στὴν Ἀνατολικὴ Εὐρώπη παραγνώριζαν τὴ συμβολὴ τῶν ἀρχαίων στὴ δημιουργία τῆς σύγχρονης σκέψης. Τὸ βιβλίο αὐτὸ περιγράφει μὲ πλαστικότητα τὴ σημαντικὴ ἐπίδραση καὶ συμβολὴ τοὺς.

Ὁ συγγραφέας, στὶς 650 σελίδες τοῦ βιβλίου τοῦ, ἀρχίζοντας ἀπ' τὸν 8ο αἰῶνα π.Χ. καὶ φτάνοντας στοὺς νεοπλατωνικοὺς (3ος αἰῶνας μ.Χ.) μᾶς